

Om knottfabriken i Lahälla berättas samma historier som verkar ha berättats kring alla Sveriges knottfabriker: Gatstenen blev av usel kvalitet och endast en eller ett par skeppslaster gick iväg. Dessa historier kan ses som en del i en motståndets ideologi, ett sätt för stenhuggaren – hantverkaren – att motsätta sig nedvärderingen av arbetet.

Försök att introducera liknande metoder i USA möttes med fackligt motstånd och det var bara i Norden som fabriker för maskinstenhuggning kom att byggas. Av Sveriges knottfabriker är fabriken i Lahälla den sista som finns kvar.

Stenbrytningen startade i Lahälla omkring 1880

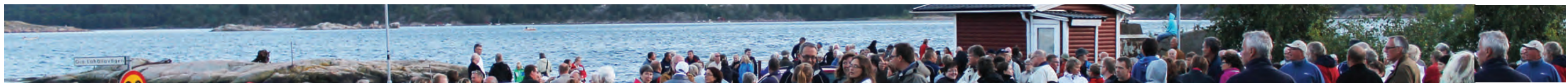

Stenarbetare i Sodoms stenbrott på 1920-talet. Från vänster nedifrån och upp: Pojken med skolmössan Henry Olsson, Axel Ugren, Frans Solberg, Albert Olsson. Pojken med keps Karl Ugren, Martin Bernatzen, Axel Samuelson. Pojken med skinnmössan Arne Blom, Oskar Bernatzen, Folke Ugren. Sittande med hatt Oskar Samuelson, Herbert i, Kjell Johansson, okänd. Sittande med segarmössan Karl Johansson, Sven Ugren, Gustav Anderson, Lunde Nilsson, Evert Hovellson. Sittande med hatt Harald Samuelson, Folke Johansson. Ensam stående Jvar Bernatzen.

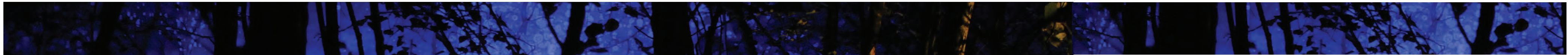
Kasern kallades arbetarbostaden som låg alldeles i närheten av brottet. Huset hade sex lägenheter om ett rum och kök med var sitt förråd, tre utedass och gemensam jordkällare. Hyreskontraktet var kopplat till att man hade arbete i brottet och det förutsattes att man tog emot hyresgäster - ensamma män som anställdes tillfälligtvis. Som mest bodde 53 personer i Kasern - det är lite fler än vad som syns på bilden - tänk så många träskor som klapprade på den gårdsplanen!

Stenhuggarna organiserade sig under 1890-talet i fackföreningar. Först en skandinavisk men ganska snart i nationella. Under början av 1900-talet fanns det flera fackföreningar i området, Lahälla, Rixö, Tuntorp och Hjälmedal, för att bara nämna några. Stenhuggarna var organiserade både i syndikalistiska fackföreningar såväl som socialdemokratiska.

När knottfabriken lagts ner forslades stenblocken ut från stenbrottet med hjälp av kranar och vagnar på räls. På planen utanför fabriken stod stenhuggarna och bearbetade blocken och skivorna till färdiga gatstenar. Dessa forslades sedan ner till hamnplanen med häst och vagn. Efter att stenbrottet lagts ner användes lastplanen i Lahälla som utskleppningshamn för flera stenbrott i brastadsområdet.

Rio Kulturkooperativ och nu Rio Kulturlandskapet har med detta konst- och kulturprojekt velat fokusera på miljön och dess kulturhistoriska värde - genom en konstnärlig gestaltning som skildrar de materiella lämningarna, genom att sätta in dessa lämningar i ett kulturhistoriskt sammanhang, genom att intervjua människor med en relation till platsen samt genom dokumentation av miljön. Dessutom önskar vi att projektet ska vara inledningen till en långsiktig utveckling av området där man kombinerar kulturhistoriskt bevarande med en användning av stenbrottet i förslagsvis olika kulturarrangemang och i skolornas undervisning.